

Միմէ Սամաթիոյ մէջ արու և էգ 300 տղայ կայ միայն, նաև արու և էգ միայն 200 բարեպաշտ:

Բայց ի՞նչ կրնային ընել ասկից աւելի առանց հրկիզելու շէնքերն նորոգելու. և ո՞վ պիտի ընէր զայս. երկնայինք թէ երկրայինք. Հայերն թէ շինեմք ու շնորհակցին. և երբ պէտք էր սկսել այս շինութեան. Հայոց ազգին հարստած միջոցին. բայց որն է այն գումարը, զոր Հայերն ունենալնուն պէս հարուստ սեպուէին ու այն ատեն շինութիւնն սկսէին:

Հասարակաց շէնքերն, հասարակաց զգացումը կը ներկայացնեն. երբ կզգայ հասարակութիւն մը իր հանրական պէտքը, այն ատեն կսկսի հասարակաց գործը տեսնուիլ. ուրեմն հասարակաց գործն սկսելուն ժամանակը, հասարակութեան իր հանրական պէտքն զգալու ժամանակն է:

Սամաթիոյ հասարակաց արդի շէնքերուն անբաւական ըլլալն ամեն կողմէ գրացուած է. ուրեմն ժամէր սկսելու. բանտներն, ըսն թերևս, զգացման չեն սպասեր, այլ նիւթի և դրամի կսպասեն. մենք ալ նիւթ և դրամ պիտի մատակարարենք, բայց և այնպէս զգալով կրնայ մատակարարուիլ ատենը:

Կրնա՞ք ուրանալ թէ, Սամաթիա Պօլսոյ անաբաւ Հայաստանը եղած չօլլայ. Սամաթիա, Հայոց Պօլիս զաղթելու միջոցին հաստատուած առաջին և զիսաւոր Հայաստանը չօլլայ. Սամաթիա, Հայոց Հասարակապետութեան կնգրոնը չօլլայ. Սամաթիա ուսման և լուսաւորութեան անյաղթելի թըշնամիներուն դէմ՝ մէկ հատիկ ակոյեանը չօլլայ. Ճեմարանին ազգամիտ յաղթանակէն ետքը Սամաթիա չէր, որ Ճեմարանը գոցողներուն դէմ իր Սահակեան վարժարանաւ յաղթանակը տարաւ. ի՞նչու մոռնանք. միմէ նոյն իսկ 1866 մարտ 20ի պետական հարուստին հնդկահայերը Սամաթիոյ հրդեհէն չէր որ օգուտ քաղեցին ու անոր գրեթէ յաջորդ օրը իրենց յաղթական դրօշը պարզեցին.

Սամաթիա՝ Պօլսոյ Փարիզը և Պօլիս Հայաստանի Փարիզն է. մէկ խօսքով Հայաստանի արդի մայրաքաղաքին արդի մայրաքաղաքն է Սամաթիա:

Բայց Սամաթիա այսօր աւերակ է. Սամաթիա այսօր սոխոյ տակ ծածկուած կրակ մէ, պէտք է փչել այս մոխիրը. շատ թաղերու մէջ ընկերութիւններ հաստատուեցան, բայց ասանցմէ Սամաթիոյ Հայկականը մնաց տեւական. շատ թաղեր խօսարարներ բացուեցան, բայց Սամաթիոյ խօսարարներ միայն ի Հայկ. ընկերութիւն բաց մնաց. այսօր այս աւերակ թաղը ունի թատրոն մ'ալ. մէկ տարուան է այս՝ բայց կըրաւէ որ ունի, և տարակոյս չիկայ թէ պիտի յարասուէ:

Եւ արդ ինչու չունենայ իր օրինաւոր դպրոցներն, մինչև ե՞րբ խրճիթներու տակ և տանտէրներու կամքէն կախեալ կենայ. ինչպէս եկեղեցին է կեդրոն յաւիտենական արքայութեան, նոյնպէս վարժարանն է կեդրոն աշխարհային արքայութեան:

Ինչպէս անուրանալի է թէ առանց ներկայի չիկայ ապագայ, նոյնպէս անուրանալի է թէ՛ առանց աշխարհային արքայութեան չիկայ յաւիտենական արքայութիւն, չիկայ առանց վարժարանի կրօնք և Ստուած. հոն պիտի ուսանի կրօնքը, հոն պիտի ծանչէ զՍտուած և հոնկէ պիտի երթայ եկեղեցին՝ վարժարանի մէջ սովորած կրօնքին համեմատ՝ վարժարանի մէջ ծանչած աստուածը պաշտելու. ուրեմն չիք խտրութիւն ընաւ վարժարանի և եկեղեցւոյ մէջ — շինել վարժարան՝ է շինել եկեղեցի. շինել եկեղեցի՝ է շինել վարժարան:

Ամեն եկեղեցի ու վարժարան որ ազգային է, Հայոց ազգինն է. ու պահպանութեանը յանձնեալ անոր՝ որ մօտը կը գտնուի ու Հայ է:

Ա՛ր ազգային շէնք այսպէս չէ շինուած և պահպանութիւնն այսպէս չէ շարունակուած. Սամաթիոյ ազգային շէնքերն Սամաթիացւոց շէնքերուն հետ պրած ու մոխիր դարձած են. բայց մի՞թէ բոլոր Հայերուն ալ շէնքերն այրած են. քաւ լիցի, ուրեմն ահա Սամաթիացին հրաւեր կը կարգայ իր պահպանութեանը յանձնեալ շէնքին տիրոջ՝ Հայոց ազգին՝ եկ և տունդ շինէ կըռէ. դի եթէ չը շինես, ես իմ զաւկներս որ քու զաւկներդ են, չեմ՝ կարող ապագային մէջ քու ուղած կրպովդ քեզ ծառայեցնել. միմէ չէ՛ արժան Սամաթիացւոյն այս հրաւերը ուշադրութեան առնուլ. Սամաթիա որ ազգայնութեան էն զիսաւոր դաշտերէն մին է, թողելու է որ մեռնի ամուլ ու անապատ:

Օրագիր Թ. 426, Ապրիլ 17

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՅՕՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆՑ ՍԻՆՈՒԻ

Ապրիլ 19: — Յակոբ արեղայ Մնացականեանց յօրէ անտի ձեռնադրութեանն՝ յաղախ շատաշըջիկ՝ խաբերայ՝ անհանգիստ՝ խռովայող՝ յանդուգն վարուց և բարուց ընդդէմ հոգեւոր կոչմանն և պաշտօնին, ևս անհնազանդ գողով Հոգեւոր Իշխանութեան, յետ քանիցս յանդիմանելոյ և խրատելոյ և ոչ զգաստանալոյն՝ ըստ հրամանի Վ. Ե. Հ. Պաթոզիկոսի ամենայն Հայոց՝ լուծուեցաւ իսպառ ի կոչմանէ քահանայութեան կարգի և զրկուեցաւ ի Վ. Ե. Հ. դարէն. նաև իբր սոսկ աշխարհական հարկատուաց կարգը դասելոյ համար զրուցաւ Կահանգ. Պառավարութեան Լըրեւանայ, զոր կհրատարակեմք ի տեղեկութիւն և ի զգուշութիւն մերազնեայ ժողովրդեան: